

УДК 371.4:396

Сердюк Марія,*студентка V курсу спеціальності “Початкова освіта” Прилуцького гуманітарно-педагогічного коледжу ім. І. Я. Франка, м. Прилуки*

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ У ВИХОВАННІ ПІДРОСТАЮЧИХ ПОКОЛІНЬ

У статті висвітлюються проблеми гендерного виховання дітей. Звертається увага на гендерні стереотипи, які відтворюються з покоління в покоління, соціалізацію дитини в цих умовах та політику держави стосовно вирішення гендерних питань.

***Ключові слова:** гендерна політика, гендерні стереотипи, гендерна культура, соціалізація, виховання дитини, дисбаланс.*

Serdyuk M. Gender Stereotypes In Education Of The Younger Generation

The article highlights the problem of gender parenting. The author draws attention to the gender stereotypes that are reproduced from generation to generation, socialization of the child in these conditions and state policy to address gender issues.

***Keywords:** gender policy, gender stereotypes, gender culture, socialization, child rearing, imbalance.*

На нашу свідомість впливає багато різних чинників, яких ми не помічаємо, тому що схильні бачити все в ширшому аспекті. Саме тому більшість людей не замислюються над тим, що у своїх діях та оцінках навколишніх керуються стереотипними уявленнями, зокрема гендерними. Ці образи чоловіка та жінки давно і глибоко вкорінилися у людську свідомість, вони підтримуються статевими ролями, культурою кожного народу, прививаються в процесі соціалізації людини, продукуються засобами масової інформації та чинять вагомий вплив на масову свідомість. Гендерні стереотипи вивчалися багатьма науковцями різних країн, проте в Україні ця сфера почала досліджуватися порівняно недавно [4, 234].

Інтерес до гендерної проблематики педагогічних досліджень в останнє десятиліття пов'язаний з тим, що у традиційній педагогіці

проблема взаємин не набула достатнього висвітлення та довгі роки була “безстатевою”, всупереч тому, що стать людини відіграє величезну роль у житті та діяльності, є природною основою “всієї її індивідуальності” (Б. Г. Ананьєв). Сьогодні в педагогічній літературі певне місце відводиться аналізу гендерного підходу до навчання та виховання, становленню гендерної ідентичності, формуванню культури міжстатевих взаємин (С. Т. Вихор, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді, А. В. Кириліна, Л. С. Кобелянська, В. П. Кравець, І. В. Мезеря, А. В. Мудрик, О. Ц. Цокур).

Мета статті полягає у визначенні основних гендерно спрямованих стереотипів, якими керується людина у повсякденному житті, та яким чином ці стереотипи впливають на процес її виховання.

В умовах становлення та розвитку нової незалежної суверенної демократичної Української держави перед українським суспільством постає низка важливих проблем, які потребують переосмислення багатьох традиційних схем, що в сучасних реаліях є неактуальними. Одна з таких проблем – забезпечення рівних прав і свобод громадян України та ліквідація усіх форм дискримінації за будь-якими ознаками, в тому числі і за ознакою статі, що є важливою умовою розбудови нової демократичної держави. Нерівність чоловіків і жінок є однією з найдавніших проблем людства і, на жаль, існує вона й в Україні. Так уже історично склалося, що жінка у суспільному та громадському житті обмежена певними рамками дому, сім’ї та родини, тому будь-яка інша діяльність для неї є майже недоступною.

Про становище жінки в суспільстві загалом та в політичному житті держави зокрема йдеться у дослідженнях таких зарубіжних вчених, як: Р. Столпер, Г. Рабін, А. Річ та інші. Аналізували традиційну чоловічу культуру та місце жінки в ній С. де Бовта, Н. Ходоров, С. Волбі, К. Мілет та С. Файерстоун. Психологічні відмінності між чоловіком і жінкою досліджували Д. Мітчел, Ж. Грієр, К. Хорні, Ж. Левер, В. Вулф. Проблему ролі жінки в суспільно-політичному житті вивчали А. Графф, Д. Нейджел, М. Масов, К. Гіліган, К. де Пізан. Різні аспекти цієї проблематики досліджували М. Богачевська, О. Стяжкіна, Л. Смоляр, С. Павличко, М. Рубчак, О. Забужко, Г. Ткаченко, Б. Кравченко.

Гендерні стереотипи є невід’ємними атрибутами повсякденного мислення, самоусвідомлення та взаємодії індивідів у соціальному

просторі. Варто зазначити, що вони також є важливою складовою і базою соціалізації, адже за умов відсутності вищезгаданих установлених уявлень людині довелося б пізнавати всі речі заново, що, загалом, неможливо за умов сьогоденного суспільного устрою – інформаційного суспільства [10, с. 66].

Важливу роль у поясненні походження гендерного стереотипу відіграла концепція “природної” взаємодоповненості ролей Т. Парсонса і Р. Бейлса, які розглядали диференціацію чоловічих та жіночих ролей у структурно-функціональному плані. Вони поділили ролі чоловіка та дружини в сучасній сім’ї на дві сфери – інструментальну та експресивну. Інструментальна роль складається з підтримки зв’язку між сім’єю і зовнішнім світом – це професійна діяльність, що приносить матеріальний дохід і соціальний статус; експресивна роль передбачає в першу чергу піклування за дітьми і регулювання взаємовідносин у родині. Т. Парсонс і Р. Бейлс вважають, що здатність жінки до народження дитини та догляд за дітьми зумовлює однозначно її роль, а чоловік, який не може виконувати ці біологічні функції, стає виконавцем інструментальної ролі. Отже, згідно з їхнім поглядом, гендерні стереотипи формуються на основі біологічного поділу ролей між чоловіком та дружиною, які сприймаються як фундаментальні відмінності та зумовлюють їхню діяльність [2].

Сім’я – соціальний осередок суспільства, перший осередок соціалізації особистості. У родині дитина отримує елементарні уявлення про себе, про суспільство. Саме там дитині починають прищеплювати перші діяльнісні навички, перші стереотипи.

Гендерні стереотипи як соціальні норми мають надзвичайну стійкість і відтворюються з покоління в покоління. Найстійкіші завоюються саме у дитинстві: у сімейному колі, у дитячих садках та в школі, пізніше – переносяться у доросле життя, у власну родину. При цьому нерівності між чоловіками та жінками більше притаманні чоловікам, ніж жінкам. Як засвідчує В. Бондаревська, 70% юнаків віком 15-17 років і лише 21% дівчат вважають, що домашнє господарство – справа жінки.

Чинне законодавство України гарантує чоловікам та жінкам рівні права та можливості, однак реалії життя заперечують це. Щобільше, принцип гендерної рівності в усіх сферах життя закріплений у

Конституції України (статті 3, 21, 24, 51). Зокрема, частина третя статті 24 безпосередньо присвячена подоланню дискримінації стосовно жінок в Україні; вона наголошує на тому, що рівність прав жінок і чоловіків забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній та культурній сферах, у здобутті освіти та професійній підготовці, у праці та винагороді за неї. Наступний важливий крок законодавства: не лише жінкам надається можливість поєднувати працю з материнством, а й чоловікам – з батьківством [7; 8].

У наш час існує необхідність більшого залучення чоловіків до виконання сімейних і батьківських обов'язків, заохочення чоловіків до використання відпустки по догляду за дітьми, можливість надання якої визначається чинним законодавством. Та наше трудове законодавство не враховує ситуацій, коли за уже не новонародженою дитиною доглядає батько, дядько, дідусь, тобто будь-хто чоловічої статі. Тому в усіх випадках регулювання правовідносин, пов'язаних з доглядом за дітьми та їх вихованням (крім, знову ж таки, народжування та годування материнським молоком), повинно використовуватись словосполучення “один із батьків”.

Одвічно гендерні відносини ґрунтувалися на економічній, соціальної і політичній перевазі чоловіка. У пізнанні людиною самої себе жінка посідає домінуюче становище. Від вирішення цього завдання багато в чому залежить досягнення кінцевого результату. І це не перебільшення. Погоджуємось із Жюль Мішле, який написав: “Виховувати дівчинку – це виховувати саме суспільство, тому що воно виходить з родини, де душею є жінка” [11].

Досить цікавими були результати проведення проекту “Гендер очима дітей”, що був реалізований Асоціацією молодих жінок Херсонщини “Жіноче світло” та ресурсним гендерним центром на базі д/с № 71 м. Херсона. Фахівці провели тренінги з дітьми віком 6-7 років. На заняттях виявлено, що у дітей існують гендерні стереотипи щодо жіночих і чоловічих гендерних ролей. Наприклад, на питання: ким може в майбутньому працювати дівчинка, хлопчик Максим, 6 років, відповів: “поваром, дружиною, секретаркою, вчителькою”; Настя, 7 років: “хлопчик може працювати директором, банкіром, шофером, будівельником”. На зауваження тренерки: “А директор вашого дит-

садка жінка”, – діти замислилися і відповіли, що іноді таке буває [9].

Гендерна соціалізація дитини починається буквально з моменту народження, коли батьки та інші дорослі, з’ясувавши стать малюка, починають навчати його гендерній ролі хлопчика або дівчинки. Переймаючи ці зовнішні для нього зразки, індивід мимоволі структурує свій внутрішній психологічний світ згідно з такими зразками, а це поступово ґрунтує його психологічну сутність, його особистість, таким чином, стає особистістю чоловічою або жіночою з усіма притаманними їй рисами та якостями та відповідним чином сприймає навколишніх людей, диференціюючи їх за статевою ознакою та очікує від них таких дій, які б відповідали засвоєним ним гендерним уявленням.

Соціологічні дослідження показують цікаву картину: більшість людей під час опитувань частіше всього визначають свою сім’ю як таку, що не має “голови”. Це дало привід демографам ввести нове поняття – “бархат”. На відміну від матріархату, коли родину очолювала жінка, і патріархату, з його абсолютною владою чоловіка, настав період егалітарної сім’ї, де партнери – чоловік і дружина – рівноправні.

Гендерні стереотипи включають уявлення про розподіл сімейних і професійних ролей між чоловіками і жінками. Для жінок найбільш значущою соціальною роллю вважається роль домогосподарки, матері. Жінці відводиться місце у приватній сфері життя – дім, народження дітей, на неї покладається відповідальність за взаємовідносини у сім’ї. У німецькій мові існує приказка про чотири “К”, яка відображає стереотипне уявлення про соціальну роль жінки, перекладається вона як: “кухня, кирха, дитина, плаття”. Чоловікам передбачається включеність у суспільне життя, професійна успішність, відповідальність за забезпечення сім’ї [11].

Стосовно вивчення типових уявлень щодо образів чоловіків та жінок було проведено багато досліджень, які виявили безліч цікавих фактів. Наприклад, після проведення дослідження Є. Зуйкової та Р. Єрусланової (Росія, 2001), було виявлено, що жінка в масовій свідомості сприймається як носій естетичної функції (вродлива, акуратна, приваблива, жіночна, добра, гуманна тощо), в порівнянні з якою забудькуватість, нестриманість, істеричність, депресивність, заздрість, балакучість видаються зовсім не важливими. А чоловікові, незважаючи на низку позитивних якостей (кмітливість, впевненість, захисник,

діловитість, компетентність, цілеспрямованість тощо), приписують агресію, грубість, жорстокість, тупуватість, егоїзм та самовпевненість.

Хоча нині ситуація змінилася у кращий бік – жінки отримали рівні з чоловіками права, однак гендерні стереотипи залишилися, а разом з ними залишилася і проблема сімейного насилля. Про це наочно свідчить невтішна буденність суспільного життя в Україні. На першому плані тут перебуває зміст і навіть система виховання дітей у сім'ях, де останні позбавлені нормальних умов проживання та сприятливого емоційного клімату, що призводить до шкільної неуспішності, соціальної дезадаптація та психічних зривів і хвороб. На жаль, держава неспроможна створити безпечні умови життя для жінок, навіть якщо говорити про економічну безпеку. У цьому форматі роль соціального працівника стає винятково актуальною. Так, він, координуючи соціальні взаємини, покликаний пропагувати такі моделі поведінки чоловіків і жінок у сім'ї, які б відповідали кращим гуманним традиціям, а соціальна робота з жертвами сімейного насилля повинна враховувати взаємозалежність різних форм і способів крайньої дисгармонії взаємостосунків між представниками обох статей [1].

Чоловік у європейській Україні не може бути лише вічним борцем (який, як відомо, залишається "вічно молодим"). Колись він повинен дорости і до віку Батька як для конкретної дитини, так і для нації. Адже, на жаль, поняття чоловік-Батько, на відміну від жінка-Мати, і досі не функціонує в українській культурі.

Отже, для досягнення рівності між жінками та чоловіками необхідно враховувати специфічні інтереси жінок та чоловіків при формуванні політичних проєктів та програм, забезпечити рівну участь жінок та чоловіків як рівноправних суб'єктів економічних, соціальних та культуротворчих процесів, здійснювати спеціальні кроки, спрямовані на зменшення гендерної нерівності, забезпечити доступ жінок до прийняття загальнодержавних рішень на всіх рівнях. Гендерної рівності можна досягнути через партнерство між жінками та чоловіками на основі принципів паритетної демократії.

Підсумовуючи вищезазначене, варто підкреслити, що усунення гендерного дисбалансу повинно стати цілеспрямованою політикою держави та консолідованою діяльністю жіночого руху. Встановлення рівноваги у суспільстві між чоловіком і жінкою є важливим

завданням XXI століття, зокрема в Україні на сучасному етапі її розвитку. Важливість цього процесу підтверджує досвід високорозвинутих західних держав, які здійснили великий прорив у цьому напрямі. Україна в контексті формування і розвитку державності на демократичних засадах певною мірою переймає такий позитивний досвід, який є необхідним для побудови повноцінного демократичного суспільства та високорозвинутої держави.

Список використаної літератури:

1. Ильин Е. П. Половые и гендерные стереотипы / Е. П. Ильин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.piter.com/book.phtml>.

2. Кареева Э. Влияние гендерных стереотипов на восприятие в современном обществе / Э. Кареева [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://psyfactor.org/lybr74.htm>.

3. Костюкевич Л. М. та ін. Соціально-політичний аспект жіночого руху в Україні: пробл. та тенденції / Костюкевич Л. М., Костюкевич К. В., Докашенко Г. П. // Жіночий рух в Україні: історія і сучасність : Міжнар. наук.-метод. конф. : Одеса, жовт. 2004 р. : Тези доп. – К., 2004.

4. Матвієнків С. Гендерна політика: суть, проблеми та українські реалії / С. Матвієнків // Науковий вісник: Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – Вип. 272. – Чернівці : Рута, 2005 – С.251.

5. Оксамитна С. Гендерні відносини крізь призму громадської думки / С. Оксамитна // Гендерна перспектива / Упор. В. Агеєва. – К. : Факт, 2004. – С. 135-146.

6. Патлах І. М. Гендерний баланс як стабілізуючий фактор політичного розвитку суспільства / І. М. Патлах // Жінка в Україні. – К., 2001. – Т. 23. – 645 с.

7. Постанова КМУ про Національний план дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню гендерної рівності у суспільстві на 2001-2005 роки.

8. Про Декларацію про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок: Постанова... 5 берез. 2009 р. № 475-XIV // Голос України. – 2009.

9. Українське суспільство: моніторинг – 2001 р. Інформаційно-аналітичні матеріали / За ред. В. М. Ворони, А. О. Ручки. – К. : І-т соціології НАН України, 2000. – С. 21-23.

10. Фурман А. В., Надвичина Т. Л. Основи гендерної рівності / А. В. Фурман, Т. Л. Надвичина. – Тернопіль : Економічна думка, 2006.

11. Чухим Н. Гендерні відмінності у становленні моральних цінностей чоловіків та жінок / Н.Чухим [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gendercentre.org.ua/index.htm>.